

TYT - AYT

TARİH
VIDEO DERS KİTABI

- TBMM Hükûmeti, Lozan görüşmeleri sırasında ülkemizde yaşayan Hristiyan Rumlar ile Yunanistan'da yaşayan Müslüman Türklerin mübadelesini (karşılıklı değiş tokuş) istemiştir.
- Lozan Barış Antlaşması'nda varılan uzlaşma ile İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada'da yaşayan Rumlar ile Batı Trakya'da yaşayan Türkler hariç, Anadolu'da yaşayan Rumlar ile Yunanistan'da yaşayan Türklerin mübadele edilmesi konusunda anlaşılmıştır.
- Lozan Barış Görüşmeleri sırasında kurulan komisyonun çalışmaları sonucunda 30 Ocak 1923'te Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan protokol ile "İstanbul içi 30 Ekim 1918'den önce yerleşmiş Rumlar ve Batı Trakya için 1913 Bükreş Antlaşması'nın çizdiği sınırın doğusunda yerleşmiş Türkler dışında kalanlar, mübadele edilecektir." kararı üzerinde uzlaşmıştır.
- Mübadelenin uygulanması sırasında Yunanistan, İstanbul'da daha çok Rum bırakabilmek amacıyla Mondros öncesi geçici olarak İstanbul'a yerleşenlerin de mübadele dışı sayılmasını isteyince etabli (yerleşik) sorunu başlamıştır.
- Milletler Cemiyetine götürülen konuda uzlaşma sağlanamayınca Yunanistan, Türk hükûmetini zor duruma sokmak amacıyla Batı Trakya'da yaşayan Türklerin mallarına el koymuştur. Türk hükûmeti de İstanbul'da yaşayan Rumların mallarına el koymuştu. İki taraf arasındaki ilişkiler gerginleşmiştir.
- Avrupa devletlerinin ara buluculuk çalışmaları sonucunda, 1 Aralık 1926'da Türkiye ile Yunanistan arasında **Atina Antlaşması** imzalanmıştır.
- 1926 Atina Antlaşması'nın uygulanması sürecinde Yunanistan, İstanbul'da yaşayan Rumların yerleşik sayılması konusundaki ısrarını sürdürünce ilişkiler yeniden gerilmiş, nitekim iki devlet arasında yapılan görüşmeler sonunda 10 Haziran 1930'da imzalanan **Ankara Sözleşmesi** ile **mübadele sorunu** kesin olarak çözülmüştür.
- İki devlet arasındaki ilişkiler Venizelos'un 29 Ekim 1930 Cumhuriyet Bayramı törenlerine katılmak için geldiği Türkiye ziyareti sırasında 30 Ekim 1930'da imzalanan **Türk-Yunan Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması** ile Başbakan İsmet İnönü'nün 1931'de Yunanistan'ı ziyaret etmesi sonrasında olumlu bir döneme girmiştir.
- Bu dönemde Yunanistan, Başbakan Venizelos aracılığıyla 1934'te Atatürk'ü **Nobel Barış Ödülü**'ne aday göstermiştir.

Not

Türkiye ve Yunanistan arasında nüfus mübadelesi sorununun barışçıl yollardan çözülmesi bu iki ülke öncülüğünde Balkan Antantı'nın kurulmasına ortam hazırlamıştır.

**İKİ SAVAŞ ARASINDAKİ
DÖNEMDE TÜRKİYE VE DÜNYA**ÜNİTE
22

● 1923-1938 Arası Türkiye-İngiltere İlişkileri ve Musul Sorunu

- Lozan Görüşmelerinde çözümlenemeyen Musul sorunu Türkiye ile İngiltere arasında 9 ay sürecek ikili görüşmeler yapılması ve uzlaşma olmazsa konunun Milletler Cemiyetine götürülmesi konusunda anlaşılmıştır.
- Türkiye ile İngiltere arasında **Haliç Konferansı** adı altında 19 Mayıs 1924'te başlayan ikili görüşmelerde **Ali Fethi Okyar** başkanlığındaki Türk heyeti Musul'un Misak-ı Millî sınırları içinde olduğunu ve İngiltere tarafından ateşkes hükümlerine aykırı şekilde işgal edildiğini savunmuştur.
- İngiltere'nin bu görüşü reddedip konferans gündemine nüfus çoğunluğu Nasturi olduğu gerekçesiyle Hakkâri konusunu dâhil etmek istemesi üzerine konferans 5 Haziran 1924'te karar alamadan sona ermiştir.
- İngiltere'nin 6 Ağustos 1924'te konuyu **Milletler Cemiyeti**'ne taşımış, yapılan görüşmelerde Türkiye bölgenin kaderinin **halk oylaması** (plebisit) yoluyla bölge halkı tarafından verilmesini teklif etse de İngiltere bölge halkının eğitim seviyesinin düşük olması nedeniyle bu konuda karar alamayacağını gerekçe göstererek bu teklifi kabul etmemiştir.

Musul Sorununda Türkiye ve İngiltere'nin Tezleri**Türkiye'nin Musul'un kendisine ait olduğuna dair tezleri;**

- Musul'un İngiltere tarafından Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası ateşkes hükümlerine aykırı olarak işgal edilmesi,
- Musul'un Misak-ı Millî sınırları içinde yer alması,
- Coğrafi olarak Güneydoğu Anadolu'nun devamında yer alan Musul'un nüfus çoğunluğunun Türk olması,
- 11. yüzyıldan itibaren Türk hâkimiyetine giren Musul'da sırasıyla Selçuklu, Zengiler, Erbil Atabeyliği, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Safevi ve Osmanlı devletlerinin egemenlik kurmasıdır.

İngiltere'nin Musul'un kendisine ait olduğuna dair tezleri;

- Musul'un Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesine göre işgal edilmesi,
- Lozan Görüşmelerinin yapıldığı süreçte TBMM'de Musul mebuslarının bulunmamasına rağmen Bağdat'ta kurulan mecliste Musul mebuslarının bulunması nedeniyle bölgenin Misak-ı Millî sınırları içinde olmadığını savunulması,
- Hakkâri'de nüfus çoğunluğunun Nasturi olması nedeniyle bölgenin Irak'a verilmesi gerektiğidir.

- Musul bölgesinde olası bir çatışma ihtimalinin artması üzerine Milletler Cemiyeti tarafından oluşturulan bir komisyon “**Brüksel Hattı**” adıyla geçici bir Türk-Irak sınırı oluşturup Musul’un geleceği ile ilgili bir rapor hazırlamak için çalışmalar yapmıştır.
- **Milletler Cemiyeti**, 16 Aralık 1925’te komisyon tarafından oluşturulan raporu kabul ederek Musul’un İngiltere’ye bağlı Irak Krallığı’na verilmesini karara bağlamıştır.
- Türkiye karara itiraz etse de Musul sorunu sürecinde çıkan Şeyh Said İsyanı’nın ülke içinde yaşattığı olumsuzluklar nedeniyle İngiltere ile askeri bir mücadeleye girişmek yerine anlaşma yolunu tercih etmiştir.
- Türkiye ile İngiltere arasında yapılan görüşmeler sonunda imzalanan 5 Haziran 1926 **Ankara Antlaşması** ile;
 - Musul, Kerkük ve Süleymaniye, İngiliz mandası altında olan Irak’a bırakılacak.
 - Hakkari Türkiye’ye bırakılarak Türkiye-Irak sınırı çizilecek.
 - Irak, Musul’dan elde edeceği petrol gelirlerinden %10’unu 25 yıllığına Türkiye’ye verecekti.
- 1926’da Musul konusunda varılan çözümden sonra Türk-İngiliz ilişkileri gelişmeye başlamıştır. 1929’da İngiltere’nin Akdeniz Filosu’nun İstanbul’u ziyareti, ilişkilerde yumuşama sürecini artırmış, 1936’da İngiltere Kralı VIII. Edward’ın (Edvird) Atatürk’ü ziyareti, ilişkileri olumlu yönde çeviren büyük bir gelişme olmuştur.
- Türkiye’nin Milletler Cemiyetine davet edilmesi, 1936 **Montrö Boğazlar Sözleşmesi**’nde Türkiye’nin taleplerinin desteklenmesi, Hatay sorunu konusunda İngiltere’nin ara bulucu devlet rolünü üstlenmesi, bu dönemdeki İngiliz dış politikasının Türkiye ile ilişkiler konusuna bakış açısını ortaya koymaktadır.

● 1923-1938 Arası Türkiye-Fransa İlişkileri

- Atatürk Dönemi’nde Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkiler;
 - Türkiye - Suriye sınırının tespiti,
 - Türkiye’deki yabancı okulların statüsü,
 - Osmanlı’dan kalan borçların ödenmesi,
 - Bozkurt - Lotus Olayı,
 - Adana - Mersin demir yollarının Türkiye tarafından millileştirilmesi,
 - Hatay’ın statüsü
- konuları nedeniyle olumsuz ve yoğun bir süreç geçirmiştir.

● Türkiye-Suriye Sınırı

- Atatürk Dönemi’nde Türkiye ile Fransa arasında yaşanan Türkiye-Suriye sınırının tespiti konusu Fransa’nın olumsuz tavrı nedeniyle uzayan görüşmeler sonunda 30 Mayıs 1926’da imzalanan **Türkiye-Fransa Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması** ile sorun çözülmüştür.

● Yabancı Okullar Sorunu

- Lozan’da yabancı okulların Türk kanunlarına uymak şartıyla varlıklarını sürdürebilecekleri karara bağlanmıştır.
- Türkiye’deki yabancı okullar 3 Mart 1924’te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.
- 1925’te hazırlanan bir genelgeyle bu okullardaki Türkçe, tarih ve coğrafya derslerinin Türk öğretmenler tarafından Türkçe olarak okutulmasına karar verilmiştir. Ayrıca bu okullar Türk müfettişlerin denetimine açılmıştır.
- Alınan bu kararlar başta Fransa olmak üzere yabancı devletlerin tepkisine yol açmıştır.
- Türkiye tepkilere rağmen bu olayı bir iç işleri meselesi olarak değerlendirmiş ve bu sorunu bağımsız bir devlet olarak kendi kanunları çerçevesinde çözümlenmiştir.

● Dış Borçlar Sorunu

- Türkiye ile Fransa arasındaki bir başka sorun da Osmanlı’dan kalan borçların ödenmesi konusunda yaşanmıştır.
- Osmanlı Devleti’nin en fazla borçlandığı ülke Fransa idi. Borçların ne kadar süre içinde ve hangi ülkenin parasıyla ödeneceği tartışmaları ancak 13 Haziran 1928’de imzalanan bir antlaşmayla belirlenmiştir.
- Buna göre Osmanlı borçlarından Türkiye Cumhuriyeti’ne düşen payın, Fransız frangı olarak taksitle ödenmesi konusunda anlaşılmıştır.
- 1929 Dünya Ekonomik Buhranı nedeniyle Türkiye’nin borçları ödemesi konusunda sıkıntı yaşaması yüzünden ödeme şartlarının düzenlenmesi konusunda görüşmeler yeniden başlamış, görüşmeler sonunda, 1933’te Osmanlı borçlarının ödenmesi konusunda yapılan antlaşma ile borçların miktarının azaltılması ve ödeme konusunda Türkiye’ye ek süre verilmesi kararlaştırılmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı borçlarının son taksitini 1954 yılında ödemiştir.

TYT - AYT

TARİH
VIDEO DERS KİTABI

● Bozkurt-Lotus Olayı

- ▶ 2 Ağustos 1926'da Fransız bandıralı Lotus adlı geminin Ege Denizi açıklarında Türk bandıralı Bozkurt adlı gemiye çarpması sonucu, Bozkurt gemisinin batması ve 8 Türk vatandaşının hayatını kaybetmesi üzerine Türkiye Cumhuriyeti, Fransız gemisinin kaptanını yargılayıp tutuklamıştır.
- ▶ Fransa, olayın uluslararası sularda gerçekleştiğini gerekçe gösterip Türkiye'nin müdahalesinin yasalara aykırı olduğu iddiasıyla itiraz edince konu, La Haye'de (Lahey) bulunan Uluslararası Daimi Adalet Divanına götürülmüş, nitekim Uluslararası Daimi Adalet Divanının Türkiye'yi haklı bulmuştur. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası hukuk alanındaki **ilk büyük başarısı** kabul edilmektedir.

● Not

Mustafa Kemal Paşa, dönemin adalet bakanı Mahmut Esat'a, Bozkurt-Lotus Olayı'nın çözülmesindeki başarısından dolayı "Bozkurt" soyadını vermiştir.

● 1923-1938 Arası Türkiye-SSCB İlişkileri

- ▶ Lozan Barış Görüşmelerinde Boğazlar konusunun görüşülmesi aşamasında Türkiye'nin talebiyle konferansa katılan SSCB, Boğazlar konusunda Türkiye'nin tezini destekleyerek Türkiye'nin yanında yer almıştı.
- ▶ Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması sonrasında da iki devlet arasında olumlu şekilde devam eden ilişkiler Musul sorununun ön plana çıktığı dönemde 17 Aralık 1925'te imzalanan **Türkiye-SSCB Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Antlaşması** ile yeni bir sürece girmiştir.

● Milletler Cemiyetine Giriş (18 Temmuz 1932)

- ▶ Milletler Cemiyeti I. Dünya Savaşı'ndan sonra devletler arasındaki sorunları barışçı yollarla çözme, sömürgeciliği ortadan kaldırma ve yeni savaşları önleme gibi amaçlarla İsviçre'de 10 Ocak 1920 tarihinde kurulmuştur.
- ▶ Türkiye cemiyetin büyük devletlerin çıkarların hizmet etmesi ve Musul konusunda izlediği tutum nedeniyle Milletler Cemiyetine mesafeli durmuş fakat 1930'ların başlarından itibaren İtalya'nın yayılmacı politikası nedeniyle cemiyet ile yakınlaşmaya başlamıştır.
- ▶ Türkiye; İspanya'nın önerisi, Yunanistan'ın desteği ve diğer ülkelerin onayı ile Milletler Cemiyeti üyeliğine davet edilmiş, 18 Temmuz 1932 tarihinde de **Milletler Cemiyeti**'ne üye olmuştur.

İKİ SAVAŞ ARASINDAKİ DÖNEMDE TÜRKİYE VE DÜNYAÜNİTE
22

● Balkan Antantı (9 Şubat 1934)

- ▶ Türkiye ve Yunanistan'ın öncülüğünde 1934'te kurulmuştur.
- ▶ **Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya** üye olan devletlerdir.
- ▶ Kurulmasında Almanya ve İtalya'nın doğuya doğru yayılmacı bir siyaset izlemesi ve saldırgan tutumları etkili olmuştur.
- ▶ Balkan Antantı ile taraflar, sınırlarının karşılıklı olarak korunmasını karara bağlamışlardır. Böylece Türkiye batı sınırını güvence altına almıştır.

● Not

Balkan Antantı'na bölgede sınır sorunları olan Bulgaristan ve İtalya'nın baskısı altında olan Arnavutluk katılmamıştır.

● Montreux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi (20 Temmuz 1936)

- ▶ Lozan Barış Antlaşması'na göre Boğazların her iki yakası askerden arındırılarak Türkiye'nin başkanlığında uluslararası bir komisyonun yönetimine bırakılmıştı.
- ▶ Asya'da yayılmacı politikaya yönelen Japonya'nın Mançurya'yı işgal etmesi, Faşist İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi, Mavi Harp periyoduna giren Almanya'nın Versay Antlaşması'na göre silahlı hâle getirilen Ren bölgesine asker sevk etmesi, Türkiye'yi Boğazların güvenliği konusunda endişeye sürüklemiştir.
- ▶ Türkiye'nin talebi üzerine 20 Temmuz 1936'da imzalanan **Montrö Boğazlar Sözleşmesi**'nde yer alan kararlar şunlardır:
 - Lozan Antlaşması ile oluşturulan Boğazlar Komisyonu kaldırılacak, Boğazların yönetimi Türkiye'ye devredilecek.
 - Boğazların askersiz bölgesinde Türkiye asker bulundurabilecek.
 - Boğazlar tüm ticaret gemilerine açık olacak, yabancı savaş gemilerine sınırlı geçiş hakkı verilecek.
 - Türkiye savaş zamanında ya da bir tehlike hâlinde Boğazları trafiğe kapatabilecek.

● Not

20 yıl süreli Montrö Boğazlar Sözleşmesi, taraf olan devletlerin aksi bir talebi olmadığı gerekçesiyle günümüze kadar geçerliliğini sürdürmüştür.

- ▶ Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki egemenliğini sınırlayıcı hükümler kaldırılıp Türkiye'ye Boğazlarda tam egemenlik hakkı tanınmıştır.
- ▶ Böylece Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki stratejik önemi artmıştır.

● Sadabat Paktı (1937)

- ▶ İtalya'nın Habeşistan'a saldırması ve Orta Doğu üzerindeki emelleri bu paktın kurulmasında etkili olmuştur.
- ▶ **İran Şahı Rıza Pehlevi**'nin 1934 yılındaki Türkiye ziyaretini iki ülkenin yakınlaşmasını sağlamış ve paktın kurulmasına ortam hazırlamıştır.
- ▶ **Türkiye, İran, Irak ve Afganistan** üye ülkelerdir.

Not

Suriye, Türkiye ile yaşanan Hatay sorunu nedeniyle Sadabat Paktı'na katılmayı reddetmiştir.

- ▶ Sadabat Paktı'na göre taraflar birbirlerinin sınırlarına saygı gösterecek ve bölgesel barışı koruyacaklardı. Böylece Türkiye **doğu sınırını** güvence altına almıştır.

● Hatay'ın Ana Vatana Katılması (30 Haziran 1939)

- ▶ Hatay, 1921 Ankara Antlaşması ile Misak-ı Milli'den taviz olarak verilmişti. Bu durum Lozan Barış Antlaşması'nda da devam etmiştir.
- ▶ İkinci Dünya Savaşı tehlikesi Fransa'nın bölgedeki manda yönetimini kaldırmasına neden olmuştur.
- ▶ Türkiye Cumhuriyeti, Milletler Cemiyetine başvurarak Hatay'ın geleceğiyle ilgili kararın bölge halkı tarafından halk oylamasıyla verilmesini istemiştir.
- ▶ Milletler Cemiyeti adına görevlendirilen **İsveçli Sandler** (Sendlr) tarafından yayımlanan raporda Hatay nüfusunun çoğunluğunun Türk olduğu belirtilerek bölgenin Suriye'ye bağlanma kararının yanlış olacağı vurgulanmış bölgede bağımsız bir devlet kurulması önerilmiştir.
- ▶ Başlangıçta Fransa, Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini kabul etmese de II. Dünya Savaşı tehlikesinin artması üzerine Türkiye ile anlaşmak zorunda kalmış ve 3 Temmuz 1938'de yapılan anlaşma sonucu Türk ordusu Hatay'a girmiştir.
- ▶ Yapılan seçimler sonrasında **Hatay Millet Meclisi** toplandı ve 2 Eylül 1938'de **Hatay Cumhuriyeti** ilan edilmiştir.
- ▶ Hatay Devleti'nin devlet başkanlığına **Tayfur Sökmen** seçilmiş, başkanlığa da **Abdurrahman Melek** getirilmiştir.
- ▶ 23 Haziran 1939'da Türkiye ile Fransa arasında imzalanan antlaşma ile Hatay'ın Türkiye'ye bırakılması konusunda anlaşılmış, Hatay Meclisi bu karar sonrasında **29 Haziran 1939**'da toplanarak Türkiye'ye katılma kararı almıştır.

Atatürk'ün Ölümü ve İsmet İnönü'nün
Cumhurbaşkanı Seçilmesi

- ▶ Hayatının önemli bir bölümü cephelerde geçen Atatürk 1937 yılından itibaren ciddi sağlık sorunları yaşamaya başlamıştır.
- ▶ Yapılan muayeneler sonucunda karaciğer rahatsızlığı konulmuş ve doktorlar tarafından kesinlikle dinlenmesi tavsiye edilmiştir.
- ▶ Hatay Sorunu'nu Türkiye lehine sonuçlandırabilmek için 1938 yılı Mayıs ayında güney illerimizi kapsayan bir yurt gezisine çıkması hastalığının ilerlemesine neden olmuştur.
- ▶ Yaşamının son günlerinde de yabancı devlet adamlarıyla görüşmeler yapmayı ve devlet işleriyle ilgilenmeyi sürdürmüştür.
- ▶ 1938'de vasiyetini yazdırarak kendisine ait **Türkiye İş Bankası** hisselerinin gelirinden **Türk Tarih Kurumu** ve **Türk Dil Kurumuna** pay edilmesini istemiştir.
- ▶ 10 Kasım 1938 günü saat 09.05'te **Dolmabahçe Sarayı**'nda vefat etmiştir.
- ▶ Atatürk'ün vefatı bütün yurttaki derin bir üzüntüyle karşılanmış, dünyadaki her taraftan baş sağlığı mesajları gelmeye başlamıştır.
- ▶ 20 Kasım 1938'de Ankara'ya ulaşan Ulu Önder'in naaşı TBMM önünde bir katafalka konularak halkın ziyaretine açılmış, bir gün sonra da görkemli bir törenle **Etnografya Müzesi**'nde hazırlanan geçici kabrine yerleştirilmiştir.
- ▶ 11 Kasım 1938'de cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü, Türk milletinin Atatürk'e olan bağlılığını ve minnet duygusunu ifade eden bir bildiri yayımlamıştır.
- ▶ Atatürk'ün naaşı; 10 Kasım 1953 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, İsmet İnönü, kız kardeşi Makbule Atadan ve Türk halkının katılımıyla yapılan görkemli bir törenle Etnografya Müzesi'nden alınarak ebedî istirahatgâhı Anıtkabir'e nakledilmiştir.

Not

Anıtkabir'in inşasında projeyi hazırlayanlar Prof. Dr. Emin Onat ve Doç. Dr. Orhan Arda'dır.